

A Kalevala — egy 19. századi nemzeti eposz

A nagy hőseposzoknak két korszaka van, egy formatív periódus, amikor létrejöttek — valamint egy affirmatív periódus, amikor feltárják és a nemzeti kultúra sarokkövévé teszik őket. Az előző szakasz a sokak, legkivált az angol klasszikus filológia által „heroic age”-nek nevezett időszak, társadalomtörténeti szempontból a barbárság, a katonai demokrácia, vagy akár éppen az osztálytársadalomba való átmenet periódusa.¹ A második, legalábbis az európai tudományosságban vitathatatlanul a 19. század. Voltaképpen ismertek az ún. homéroszi kérdés előzményei, epikus szövegeket jegyeztek le és adtak ki korábban is, mégis Fr. A. Wolf 1795-ös Prolegomena ad Homerum c. értekezése az az elméleti nyitány, amely a múlt század eposz-keresését és eposz-értelmezését megindítja.² Ekkor foglalkozik a kutatás a régi dán hősi balladákkal, az Eddával és utánozza ezt mondjuk Tegnér költészetében, ekkor jelenik meg az Igor-ének és a bilinák vizsgálata, kerül az európai értelmiség asztalára sok délszláv epikus szöveg, érdeklí több nemzeteket is az úgynevezett ossianizmus áramlata. Ez évszázad indítja el Radloff magisztrális munkájában a török népek epikus szövegeinek kiadását,³ ekkor készülnek a koraközépkori cseh epika hamisítványai, és az évszázad végére nemcsak a román királynő, Carmen Sylva készíti el a maga Meister Manole című drámáját,⁴

¹ E témakör mindmáig klasszikus áttekintése: K. M. Chadwick — N. K. Chadwick, *The Growth of Literature. I—III.* London 1932—1940. A „hősi korszak” fogalmának részletes megfogalmazója C. M. Bowra, *Heroic Poetry.* London 1952. Annak idején a szovjet folklorisztika klasszikusai többször is érintették e témakört. V. M. Zsirmunskij, *Narodnij geroiceszkij eposz* (Leningrad 1962) és E. M. Meletyinszkij, *Proiszhoszenyije geroiceszkogo eposza. Rannie formi i arhaiceszkie pamjatnyiki* (Moszkva 1963) foglalkozott a kérdés elméleti összefüggéseivel. Zsirmunskij későbbi munkáiban viszont már inkább a leíró-filológiai apparátus, mint az elméleti általánosítás az uralkodó. L. (a korábbi irodalomra való bőséges utalásokkal is) V. M. Zsirmunskij, *Tjurkszkij geroiceszkij eposz.* Leningrad 1974.

² Erről nemzetközi méretekben is egyedülállóan világos áttekintés, Marót Károly, *Homeros „a legrégebb és legjobb”.* Budapest 1948., különösen 50—52. Marót itt utal Wolf igazán kevésbé ismert, 1797. április 28-án kelt, Schillerhez írott levelére, amelyben az eposzi egység és kompozíció kérdésében a köztudat által neki tulajdonítottnál jóval józanabb és számunkra is meggyőzőbb elveket vall: az Iliászról és az Odüsszeiáról szólván ezt hangsúlyozva „beide [sind] villeicht weit vollkommener organisiert, als man denkt” (Idézi Marót 52).

³ W. W. Radloff, *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme. I—X.* St. Petersburg 1866—1904. Meg kell jegyeznünk, hogy e mű értékelése, sőt hivatkozásmódja is eltér a mai szovjet és külföldi kutatásában. A magyar tudománytörténet adóssága, hogy nem foglalkozott például Kunos Ignácnak e kiadványsorozatban való szerepével.

⁴ Elisabeth Wied hercegnő (1843—1916) — a mai Eötvös Loránd Tudományegyetem elődjének bölcsészettudományi díszdoktora — drámáját 1892-ben mutatta be a bécsi Burgtheater. Ő egyébként tevékeny részt vállalt a román népköltészet gyűjtésére és feldolgozására irányuló törekvésekben.

hanem Marian Marienescu tollából megszületik a Novacescii — 'egy román népeposz'.⁵ Nálunk az évszázados érdeklődésnek középpontján jelenik meg 1858-ban Arany János Naiv eposzunk című tanulmánya, amely a józan vizsgálat mintaképe, egyszersmind azzal a problémával foglalkozik, hogyha nincs nyoma a 19. században a magyar népi eposznak, hogyan „veszhetett el” az, ami egykor biztosan megvolt.⁶

Ennek a 19. századnak legjelentősebb affirmált nemzeti eposza a finn Kalevala. Noha más művelődési és gazdasági-politikai események is befolyásolták Finnország önállósodását 1809 és 1917 között (az egyház, az oktatás — beleértve az egyetemet is —, a sajtó, a szenátus, illetve parlament, a hadsereg és általában az állam mindennapi működését biztosító intézmények helyi szerveződése, a liberális majd kapitalista hitel- és gazdaságpolitika, politikai és kulturális egyesületek, mozgalmak és pártok megléte, stb.), a finn népköltészeti kutatás pedig nem ekkor kezdődik, sőt még az 1831-ben alapított Finn Irodalmi Társaság sem kezdete, csupán központi szervezete ennek a kultúrateremtő munkának — mégis a Kalevala létrejötte és sikere az az esemény, amely az önálló, egyszerre népi és nemzeti finn kultúra születés-

⁵ Atanasie Marian Marienescu Lippán született, majd Lugoson, Oravicabányán, Temesvárott volt hivatalnok, 1880 és 1891 között királyi táblabíró Budapesten. Az ekkor alakult Magyar Néprajzi Társaság választmányi tagja, román szakosztályának elnöke. 1891-ben kerül Nagyváradra. 1886-ban füzetnyi vitairatban foglalta össze nézeteit a Novák-balladaciklus kutatása és eposzá szervezése érdekében: Novacescii cinci ani înaintea Academiei Române (Timișoara 1886) címmel. Innen tudjuk, hogy eposz-kísérletét már 1880-ban elküldte kiadásra a Román Akadémiának, ahonnan több éves huzavona után 1884-ben meg is kapta az első nyomdai korrektúrákat. A könyv mégsem jelent meg, mivel az Akadémia azon a nézeten volt, hogy eposzá átdolgozás helyett inkább az eredeti népköltési szövegeket kívánja közzétenni. 1882-ben Hasdeu közölt folyóiratában részleteket az eposzból, 1895–96-ban pedig Herrmann Antal folyóirata (Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn) hozott németül is részeket: Novak und Gruja. Ein rumänisches Volksepos in 24 Gesängen. A kérdés tudománytörténetét összegezi Faragó József, Novákról szól az ének. Román hősi balladák. Bukarest 1969. 14–18. (Faragó idézi a román folklorista Gheorghe Vrabie 1960-ban, illetve 1965-ben megjelent, hasonló címkötésű epikus ciklusait: Novăceștii és Gruia lui Novac c. is, amelyek ily módon mintegy napjainkig hosszabbítják meg a múlt századi folklorisztika törekvéseit.) Marienescu munkásságával a román folklorisztikátörténet is foglalkozott (Bîrlea, majd éppen Vrabie, Folcloristica română. București 1968. 118–126.

⁶ Ez és az ún. „eposzi rekonstrukció” gondolata mind a magyar Kalevala-értelmezésben, mind a magyar epika-kutatásban szinte mindmáig megmaradt axióma. Ennek összegezése: Krompecher Bertalan, Die Entstehung des Kalevala. Studia Fennica 4 (1940): 1–14; érdekes módon nálunk kevésbé ismert a magyar változat: A Kalevala keletkezése. Budapesti Szemle 1935: 257–285. Ugyanő hivatkozik Arany János munkásságának ilyen értelmezési lehetőségeire: Korompay Bertalan, Arany főbb eposzai, mint költői rekonstrukciók. Magyar Századok. Irodalmi műveltségünk történetéhez (Horváth János emlékkönyv), Budapest 1948. 234–252. Ezt a felfogást pártolólág említi a finn szak kutatás is. L. pl. Kaukonen, Väinö, A Kalevala születése. Budapest 1983. 107–108, 110. — Arany közvetlen érdeklődéséről a Kalevala iránt kevés korai bizonyítékunk van. Tudjuk, hogy 1859-ben ő írja alá, mint akadémiai titoknok Lönnrot külső levelező taggá választásának oklevelét, 1862-ben pedig folyóiratában, a Szépirodalmi Figyelőben teszi közzé a Kullervo-epizód magyar fordítását, később más, finn népköltészeti vonatkozású anyagot is. (Ezt összegezi Domokos Péter, A finn irodalom fogadtatása Magyarországon. Budapest 1972. 15–16.) Ennek ellenére is csak sejtethetjük, milyen elgondolásai lehettek 1858, a Naiv eposzunk c. tanulmány írása alatt (és előtt) a finn eposzról. Képes Géza igen pozitív kapcsolatot tételez fel Arany János és a Kalevala között, mások ezt szerethék bizonyítva is látni. Egyszóval a kérdés további, beható és elfogulatlan vizsgálatot érdemelne. (L. legutóbb A. Molnár Ferenc, Arany János finn kapcsolatai és Vikár Béla Kalevala-fordítása körül. Filológiai Közlemények 28 (1982/4): 514–517.)

napijának tekinthető.⁷ Több évtizedes folyamatként is egyetlen egységet alkot, a különböző finn tájakról származó részek egymásmellettségében is nemzeti egységet képvisel. Szerencsés módon több tudomány is jelen van születésekor, pontosabban szólva már fogantatása idején is. Lönnrot 1827-es egyetemi pályadolgozata *Dissertatio Academica De Väinämöine priscorum Fennorum numine* voltaképpen tudományos munka, és 1835. február 28-ig, a „régí” Kalevala (Kalevala taikka Wanhoja Karjalan Runoja) előszavának aláírásáig is egyaránt közöl népköltési gyűjteményeket, tudományos dolgozatokat, esztétikai vagy történeti áttekintéseket. Az 1849-es második kiadás megszületése, a teljes, „végleges” Kalevala megjelenése sem vet véget e költői és tudományos alkotófolyamatnak. Ma már tudjuk, hogy maga Lönnrot is tovább dolgozott a szövegeken, a kultúrpolitikusok és művelődéstörténészek pedig új meg új szempontokból méltatták az eposzt. Ugyanakkor a tudományos kutatás mindvégig behatóan foglalkozott a Kalevalával és a körötte levő eredeti népköltéssel. Jellemzőnek és a finn tudomány sokszor méltán megcsodált tisztességes józansága szép bizonyítékának tartjuk, hogy amikor Julius Krohn (a helsinki egyetemen előbb a finn nyelv és irodalom docense, majd lektora, 1885-től kezdve pedig professzora is) elkészíti a maga magisztrális munkáját *Suomalaisen kirjallisuuden historia. I. Kalevala*⁸ címmel, a később világhírűvé váló finn ún. földrajz-történeti irányzatának egyik talpkövé,⁹ ebben a Kalevala iránt legalább ugyanannyi szeretetet, mint amennyi kritikái, olykor a szórészálhasogatásig menő és pedáns tudós kritikái megjegyzés nyilvánul meg. A világ legrégebbi folklorisztikai professzúrájának tartott tanszék centenáriumán illő megjegyezni, hogy a Kalevala létrejöttét voltaképpen Krohn könyve, valamint a *Suomen Kansan Vanhat Runot* 33 kötete (1908—1948) fejezi be, világviszonylatban is egyedülálló módon biztosítva az átmenetet a nemzeti eposz létrehozatala, a folklorisztikai kutatás megalapozása, sőt később a hazai irodalomtörténet kiépítése között.¹⁰

Közismert tény, hogy a Kalevala a maga létrejötte után milyen nagy mértékben befolyásolta a nemzeti eposzok és a nemzeti identitás kifejlesztését. Legközvetlenebb hatása az észt eposz, a *Kalevipoeg* (1857—1861) létrejöttére volt. Kevésbé köztudott, hogy ez a hatás dél felé folytatódott és a lett eposzteremtés (Andrejs Pumpurs: *Lāčplēsis*, 1888) közvetlenül is ennek a hatása

⁷ A finn művelődéstörténet és irodalomtörténet jól ismeri ezt a szempontot, amint ez kézikönyveiből igazolható. L. legutóbb Päiviö Tommila—Aimo Reitala—Veikko Kallio, *Soumen kulttuurihistoria. II. Porvoo* 1980., különösen Matti Klinge és Lauri Honko írásait. A Kalevala létrejöttének közvetlen eseményeit jól mutatja be Väinö Kaukonen több műve, legutóbb Lönnrot ja Kalevala c. monográfiája (Helsinki 1979), amelynek 1983-as magyar fordítását a 6. jegyzetben idéztem. Folklórtörténeti szempontból foglalkoztam e kérdéssel, utalva a hasonló eposz-teremtési kísérletekre: A folklór esztétikájához. Budapest 1972. 146—148. (Az egyéb, hasonló törekvésekről előbb és később is, úgyhogy ezek adatait itt nem is kell említenem.)

⁸ A finn folklorisztika tudománytörténeti részletesen foglalkoznak ez eseménnyel. L. például: Jouko Hautala, *Suomalainen kansanrunouden tutkimus*. Helsinki 1954. 187—189, és egyebütt.

⁹ Erről l. Kaarle Krohn, *Die folkloristische Arbeitsmethode*. Oslo 1926.; részleges magyar fordítása tanszéki kiadványunkban: *A folklorisztika munkamódszere* címmel jelent meg. (Folcloristica 2—3 (1978): 8—69.)

¹⁰ Tudomásom szerint eddig még nem ünnepelték vagy méltatták e folklór tanszék centenáriumát, amely pedig ritka alkalom lenne.

alatt áll.¹¹ Újabb kutatások eredménye az, hogy ma már tudjuk, számos kis finnugor nép értelmisége körében és által éppen a Kalevala mintájára készültek hasonló „nemzeti” eposzok, olykor a 20. században, anakronizmusukban is beszédes módon.¹² Csak egyik oldalról tekinthető anekdotikus ténynek, hogy a harmadik világban, például Afrikában a Kalevala ilyen eposzi hatása napjainkig megfigyelhető.¹³ Ganander 1789-es *Mythologia Fennica* kötetétől napjainkig majd két évszázados hagyománya van e finn népi epika vizsgálatának és hatásának, ám mindez nem fedi el, inkább csak kiemeli aényt, hogy a Kalevala e folyamat közepén álló, tipikusan 19. századi nemzeti eposz.¹⁴

Természetes, hogy elsősorban finn kutatók foglalkoztak azzal a kérdéssel, miképp illeszthető a Kalevala alapjául szolgáló népköltési szövegek összegyűjtése, majd különböző kiadásokba egyesítése.¹⁵ Munkáikból jól látható az a törekvés, amely Lönnrot és kortársai életművét vezérelte: egy korabeli, vagyis a 19. század közepére jellemző nagyszabású nemzeti alkotás létrehozása. Ennek ismerjük még klasszicista elemeit, zömmel azonban egy romantikus költői ideál lebegett Lönnrot szeme előtt. Ez megmagyarázza, hogy a Kalevala mennyire epizodikus jellegű, olykor szinte dalciklusra emlékeztet, amelynek szerkezeti nagy-íve a világ kezdetétől a pogány világ végéig ér el, vagyis nem egyetlen nagyszabású csata körül bonyolódik, hanem egy nem-epikai szerkezetet követ. A tipológiai jellegű eposz-kutatás ezt a megoldást az archaikus epika megnyilvánulásának tartja, és jellemző vonásnak tekinti, hogy a Kalevala alapjául szolgáló epikus anyagban nem a harci cselekmények dominálnak, hanem az archaikus vadászat (sítalpas szarvas-üldözés), a kovács-mesterség eredményei, a *sampo* előállítás és visszaszerzése körül zajló bonyodalmak, stb. Ez a „békés”, „munkajellegű” epika nem Lönnrot találmánya, hanem már az eredeti epikus énekekben jól megfigyelhető vonás, mégis más Lönnrot eposzi elmélete és a finn epikus költészet eredeti szerkesztése.¹⁶

¹¹ Az általában használható kiadás, összehasonlító kutatások számára (noha csak orosz szöveggel): Lacsplezisz. Latisszkij eposz, voszszozdannij po narodnim predanyijam. Moszkva 1975. Izd. podgotovil: Ja. Ja. Rudzitisz. (Eposz narodov SzSzSZR). Itt némi keresés után megtalálhatók az eredeti (lett) adatok is.

¹² L. erről Domokos Péter tanulmányát az 1985 február végén tartott turkui eposz-kutató konferenciára. A dolgozat magyar szövege gyakorlatilag azonos könyve (A kisebb uráli népek irodalmának kialakulása. Budapest 1985). Az eposz, mint kiemelkedő fontosságú reprezentatív műfaj az uráli népek életében és műveltségében c. fejezetével (118–127).

¹³ Erről tanulmányodik például Alpha A. Diallo 1983-as nyugat-afrikai (fulani) Kalevala-fordítása, amely Magyarországon készült, és inkább a magyar fordításokból, mint a finn eredetiből származik.

¹⁴ Az előbbieken is, a következőkben még inkább a turkui Kalevala and the World's Epics c. konferenciára készített dolgozatom (Attempts toward Epics in 19th Century Europe) eredményeit foglalom össze rövidítve, ezért a forráshivatkozásokat csak a legszükségesebb esetekben adom meg.

¹⁵ Elsősorban A. R. Niemi, majd a maga ilyen korábbi tanulmányait összegezi Kaukonen idézett monográfiájában.

¹⁶ Többféle elképzelés is ismert a kalevalai költészet jellemzéséről. Magától értetődő módon kompromisszumot ad a történeti rétegek és főbb jellemzőik tekintetében a finn irodalomtörténet első kötetében található összegezés: Matti Kuusi fejezetei (Varhaiskalevalainen runous — Sydänskalevalainen epiikka ja lyriikka — Keskiajan kalevalainen runous — Myöhäiskalevalainen runous). In: Suomen kirjallisuus. I. Kirjoittamaton kirjallisuus. Toim.: Matti Kuusi. Helsinki 1963. 129–417, 624–630, részletes irodalommal. V. Ja. Jevszejev áttekintése igen szigorúan társadalomtörténeti jellegű volt: Isztorieszeszkie osznovi karelofinszkogo eposza. I—II. Moszkva—Leningrad 1957—1960. Ennél kevésbé merev és más műfajok történetiségére is utal: V. Ja. Jevszejev, Karelszkij folklor v isztorieszskom oszveseszenii. Leningrad 1968. A nemzetközi kézikönyvekben igazán

Egy másik kérdés, amelyet a finn folklorisztika szinte kezdeteitől fogva vizsgált a Kalevalával kapcsolatban, az eposz eredeti helyének keresése volt. Maga Lönnrot inkább karjalainak tekintette, noha egyszersmind finn-nek is tartja az eposzt. Terepmunkája színhelyeinek ismeretében azt is tudjuk, hogy Karjala nyugati, leginkább finn jellegű részéről származtak azok a benyomásai, amelyek alapján az egész eposz terve felsejlett előtte.¹⁷ A Kalevala e tekintetben is nemzeti eposznak nevezhető, és ez a minősítés úgy is érthető, hogy az egyes motívumok vagy akár epizódok a legkülönbözőbb helyi eredetűek lehetnek.

Az is jól érthető, hogy a finn kutatók és általában a forrásokhoz közel jutott szakemberek a finn vonásokat hangsúlyozták a Kalevala létrejöttében. Ezzel kapcsolatban azonban nyomatékosan szeretném kiemelni, hogy a Kalevala egyszerre egyetemes eposz is, egy a 19. századi nemzeti eposzok közül, amely fogantatásának pillanata óta a nagy eposzok sorozatába illeszkedik. Gazdag adattárunk van e felismerés bizonyítására, most csupán a legkorábbi és legfontosabb dokumentumokat idézzük.¹⁸

ritka, hogy szakértő ír a Kalevaláról, illetve az ezt körülvevő folklórról. Zsirmunskij ilyen érdeklődése közismert, kár, hogy összegyűjtött írásainak két ide vágó kötetéből, tematikai okok miatt kimaradt éppen Kalevala-értelmezése, és csupán a finn iskolával elméleti módon disputáló írásai kaptak helyet: V. M. Zsirmunskij, *Izbrannie trudi*. — Tjurkszkij geroicseskij eposz. Leningrad 1974. — Szravnitelnoe literaturovegyeioije. Voszto k i Zapad. Leningrad 1979. Tanítványa, Je. M. Meletjinszkij viszont képviseli az ő eredményeit is: Proiszhozgyenije geroicseskogo eposza. Moskva 1963. 95—156. Az amerikai közvéleményt pontosan tájékoztatja Felix J. Oinas, *The Balto-Finnic Epics*. In: *Heroic Epic and Saga. An Introduction to the World's Great Folk Epics*. Edited by Felix J. Oinas. Bloomington—London 1978. 286—309. Mind anyagában, mind kommentárjaiban igen pontos és gondolatébresztő: *Finnish Folk Poetry. Epic*. Edited and translated by Matti Kuusi, Keith Bosley, Michael Branch. Helsinki 1977. Igen tanulságos megjellegyezni, hogy minden magyarországi népszerűsége ellenére sincs a Kalevalának igazán jó és részletes magyar tárgyalása, bemutatása. Feltűnő, hogy Szász Károly, A világirodalom nagy eposzai c. könyvében csupán a középkor naiv epikai c. rész „toldalék”-ában (II. kötet. Budapest 1882. 328—334) igen röviden és nem túl lelkesülten foglalkozik a finn-ész epika kérdéseivel. Annál lelkesebb és megbízhatóbb Bán Aladár áttekintése a Heinrich Gusztáv szerkesztette Egyetemes irodalomtörténet (IV. kötet. Budapest 1911. 71—87) hasábjain. A magam folklorisztikai-történeti megoldási javaslatait összegezhettem: A balti- finn népek folklórja mint az európai folklór része. I—II. *Ethnographia* 78 (1967): 406—437, és 79 (1968): 37—61. Más, idevágó tanulmányaim és hasonló áttekintések olvashatók az *Artes Populares* 6. (1980) számában, amely az 1980-as turkui V. Nemzetközi Finnugor Kongresszus tiszteletére készült.

¹⁷ Úgy köztudott, hogy a Kalevala-költészet vándorlás útján való keletkezését először 1873-ban, a Suomen Kuvalehti hasábjain A. A. Borenus vetette fel (*Missä Kalevala on syntynyt*), azonban e probléma ekkor már másokat is érdekelt, lásd például Julius Krohn több cikkét, így Väinämöisen ja Lemminkäisen asunnoista sekä Kalevalan runoin syntymäpaikoista (Kirjallinen Kuukauslehti 1869), vagy Wirolaiset ja ylimalkaan Länsi-suomalaiset aineet Kalevalassa (Suomi 1872). Legutóbb Väinö Kaukonen jelentette meg a Lönnrot bejárta helyek újrakutatásakor készített fényképeket, utalva a régebbi adatgyűjtésekre is: Kansanrunon Kauko-Karjala ja Kalevalan synty. Porvoo 1984. Lönnrot útjairól még mindig a legjobb áttekintés: Elias Lönnrot, *Matkat. 1828—1844*. Espoo 1980. Lönnrot életművéről és ennek térben meg időben való elhelyezéséről, bizonyos művelődéstörténeti háttérrel is lásd a régebbi irodalomra is esetenként utaló legújabb gyűjteményes kötetet: Lönnrotin aika. Kalevalaseuran vuosikirja 64 (1984), toim.: Pekka Laaksonen.

¹⁸ Lönnrot leveleinek adatai voltaképpen már a korábbi publikációkban is hozzáférhetőek voltak, lásd pl. Aarne Anttila, *Elias Lönnrot. Elämä ja toiminta*. I—II. Helsinki 1931—1935. Kaukonen monográfiája (Lönnrot ja Kalevala. Helsinki 1979) is megfelelő módon idézi ezeket. Ezért is csupán közvetve utalok forrásaimra. A svéd eredetüket publikálta Jenny af Forselles, *Elias Lönnrots svenska skrifter*. II. Helsingfors 1911.

1833. december 3-án, Henrik Cajanderhez intézett levelében Lönnrot beszámol korábbi kutatóútjáról, valamint az akkori télre tervezett további kutatóútjáról, amelyet nem akar befejezni mielőtt „egy fél-Homérosznyi” anyagot nem sikerül feljegyeznie (*och icke upphöra förr med samlandet än jag af dessa dikter far en samling, som svarar emot 1/2 Homerus*). E mondatban a *samling* megnevezés és Homérosz neve egyaránt árulkodik, mutatja, hogy Lönnrot milyen példaképre gondol. Egy nem sokkal későbbi levelében, amelyet 1834. február 6-án a Finn Irodalmi Társaság elnökéhez intézett, anyagát az izlandi Eddához hasonlítja, és olyan módon kívánja ezt elrendezni, ahogy az Edda-dalokat csoportosították („*att ordna dem till ett helt sammanhängande för att derigenom uti Finska Mythologien få något motsvarande den Isländska Eddan*”). Később ugyanebben a levélben a gót népek Edda-alkotásával, a görög és római irodalmi törekvésekkel, Homérosszal és Hésziodosszal veti össze a maga munkáját („*värderes lika högt som de Göthiska folkslagen Eddan eller hos Greker och Romare, om ej Homerus så åtminstone Hesiodus*”, Lönnrot 1911. 170, 186—7). Ismeretes, ugyanez a tág kitekintés jellemzi a régi Kalevala ilószavát, amely 1835. február 28-án, Kajaaniban kelt. Lönnrot tehát akkor, amikor negyedik gyűjtőútja (1833. szeptember 9—28.) végén a régi Kalevala formájában látja eposzának körvonalait, ezt rögtön a többi európai eposz sorába illeszti.

Attól azonban, hogy Lönnrot maga egy eposznak tartotta összeállítását, még nem következik, hogy mások is ugyanezt a véleményt osztották volna. Pontosabban szólva nem következik automatikusan a kortársak egyetértése. Gyakorlatilag azonban ez a felfogás volt a köz véleménye, mind Finnországban, mind Európa-szerte. 1845-ben, a régi Kalevaláról írott bírálatában Robert Tengström (a Fosterländskt Album I. kötetének hasábjain) azt írja, hogy a Kalevalát rangsorban megelőzi az Iliász és az Odüsszeia, viszont ő előzi meg az ossziáni dalokat, a Nibelungen-éneket és az Eddát. Ugyanebben a folyóiratban tették közzé a finnek Jacob Grimm 1845. március 13-án a berlini Királyi Akadémián tartott előadásának (Über das finnische Epos) svéd nyelvű rövidített fordítását is. Ebben megint azt olvashatjuk, hogy a Kalevala összevethető a Nibelung-énekekkel, az Eddával, Homérosszal, Ossziannal. Minthogy biztosan tudjuk, Lönnrot maga is ismerte e megnyilatkozásokat, még a végleges, 1849-es Kalevala megfogalmazása előtt, annak kialakításakor ezt az elvet követte—egészen az olyan apróságokig, mint az énekekre beosztás, ezeknél viszont cím meg nem adása, az egyszavas költeménycím, a mindvégig azonosnak tekinthető verssoronkénti metrika, stb.,—amelyek nyilvánvalóan Homérosz (és utánzóí) utánzása.

Talán nem érdektelen megjegyezni, hogy a Kalevalát így értelmezik mindjárt megismerése óta Magyarországon is. Úgy tudjuk, 1835-től kezdve vannak szórványos híradások a magyar sajtóban a finn népköltési gyűjtésről, Lönnrotról és művéről. Az első fontos személyiség, aki megismeri a Kalevalát, Reguly Antal volt. Ő is rögtön Homérosz mellé helyezi a régi Kalevala eposzát. 1839-ben érkezik Finnországba, és mai ismereteink szerint 1840 őszén Vaasában készítette első Kalevala-fordításait, mégpedig minden valószínűség szerint E. A. Ingman közreműködésével.¹⁹ Erik Alexander Ingman sokoldalú tudós, a finn—magyar barátság első jelentős képviselője. Ő az első, aki

¹⁹ Korábbi idevágó dolgozatának eredményeit is összegezi A. Molnár Ferenc, Ki fordította le először svédre a Régi Kalevala 29. énekét? NyK 85 (1983): 401—403.

Lönnrot Kalevalájának részleteit svédre, Runeberg svéd verseit pedig finnre fordítja. Számunkra még ennél is érdekesebb tény, hogy 1832-ben elkészített magiszteri disszertációja voltaképpen az Iliász első énekének finn nyelvre való, hexameterer fordítása. (Ennek hatása a későbbi finn fordításokra, pl. az 1855-ben Lönnrot által kiadott Odüsszeia-fordításra közismert.) Ha tehát az Ingmannal kapcsolatban álló Reguly a görög epikához hasonlítja a Kalevalát, ez nem pusztá szóvirág, hanem egy olyan környezetből származó felismerés tolmácsolása, amely a finn műveltséget mindenképpen az európai kultúra részének, az antikvitás örökösének is tekinti. Ilyen értelemben nálunk a megismerő kezdettől fogva a Kalevala nemcsak mint egyedi finn mű, hanem egy rokon nép alkotása, sőt ezen túlmenően az európai kultúra része jelenik meg — egy tipikusan 19. századi, tipikusan nemzeti eposzként. A későbbi magyar befogadás, mind az irodalom, mind a szakkutatás részéről e szempontot mindvégig érvényesítette.²⁰

VOIGT VILMOS

The Kalevala — A National Epos from the 19th Century

by VILMOS VOIGT

Heroic epic exists in two major ages: in a formative period associated with the concept of „Heroic Age”, and in an affirmative period, which in Europe definitely is the 19th century. Starting from e.g. Fr. A. Wolf's famous Prolegomena and Homerum (1795) and ended by attempts to create national epic songs e.g. in Roumania by the end of the 19th century, Kalevala just stands at the very middle of the century-long searching for a national epic.

The Finnish national epos was created by a long process, starting already before Lönnrot, and ended by the publication of the gigantic collection of Finnish folk poetry Suomen Kansan Vanhat Runot (33 volumes, 1908—1948), and by establishing the so called „Finnish school” of folklore research.

The Kalevala is a national epic from various points of view. It is a result of a nation wide collecting activity, its parts stem from various Finnish (and Karelian) provinces, and its motifs can be traced back into different regions. It is of great importance, that from the very beginning of Lönnrot's compositional scheme for a larger epic song, he compared that with the other important European epic works, making his heroic poem as one of them. The comparison with Greek and Roman, German and other epic poetry is typical also for the first European reception of the Kalevala. It is not the less interesting fact that already by the first Hungarian translation from the Kalevala (in 1840 by Antal Reguly, who was most probably helped by E. A. Ingman) the same attitude is eminent, marking thus the Hungarian opinion of the Kalevala from the beginning until now just along the same line.

²⁰ Az említett kérdésekre nézve l. még (a 14. jegyzetben idézett dolgozaton kívül) a következő újabb publikációkat: az 1985-ös jubileumi Kalevala-év számos publikációja közül itt csupán azokat említhetem, amelyek e dolgozat megfogalmazása idején már számomra hozzáférhetőek voltak, illetve amelyek meglétéről tudomásom lévén, adataikat itt nem kívántam megismételni, illetve az eltérő adatok vagy értelmezések esetében a magam felfogását tartom pontosabbnak vagy hihetőbbnek. A Kalevala Emlékbizottság és az MTA 1985. február 11-iki ünnepélyén Lauri Honko és Szij Enikő előadása (ezeket a NyK eszámá közli). Az 1985. február 22—26-a közötti turkui konferencia anyagából (Domokos Péternek a 12., magamnak a 14. jegyzetben idézett dolgozataim kívül): Hans Fromm, Kalevala und Nibelungenlied im Problembereich von Mündlichkeit und Schriftlichkeit; Eduard Laugaste, The Kalevala in Estonian Culture. Az 1985. március 18—22-e közötti párizsi konferencia (Kalevala 150 — Perspectives de l'oralité) anyagából a magam Kalevala — Its Background, Interpretation and Influence című előadásán kívül Robert Austerlitz, Structures formelles de la poésie traditionnelle carélo-finnoise; Hannes Sihvo, Karelia in the Finnish Pictorial Art; Eero Tarasti, L'inspiration kalévaléenne dans la musique savante finlandaise c. előadása említendő. Azonban mindezek közül eddig semmit sem közöltek.